

TÁJÉKOZTATÓ MAGYARORSZÁG FELSZERELTSÉGI ÉS KATONAPOLITIKAI HELYZETÉRŐL 1942 DECEMBER

Idén ötven éve annak, hogy Magyarország második világháborús részvételének legismertebb és máig vitatott eseményeként a 2. magyar hadsereg kivonult a szovjet hadművelleti területre.

Könyvek, tanulmányok¹ jelentek meg a 2. magyar hadsereg sorsáról és csaknem valamennyi, Magyarország második világháborús tevékenységével foglalkozó munka érinti a kérdést. Egyes szerzők azzal vádolják az akkori magyar politikai és katonai vezetést, hogy kellő fegyverzet és megfelelő ruházat nélkül, szándékosan küldte pusztulásba ezt a – jobbára nincstelen parasztokból, nemzetiségiekből és zsidó munkaszolgálatosokból álló – hadsereget, hogy eltávolítsák az országból a „politikailag gyanús, nemzetvédelmi szempontból értéktelen elemeket.”² Mások elismerik a hadvezetés erőfeszítéseit, amelyekkel igyekezett az egész honvédséget – különösen a 2. hadsereget – egy korszerű haderő nivójára emelni. Abban azonban valamennyien megegyeznek, hogy a kivonuló 2. magyar hadsereg sem fegyverzetét, sem felszerelését, sem képzettségét tekintve nem érte el azt a színvonalat, amellyel számottevő tényezőként vehetett volna részt az óriások csatájában.

Mi készítette hát arra a magyar kormányzatot, amely tisztában volt a honvédség korlátaival, hogy belépjen a második világháborúba? Az az 1920 óta folytatott revíziós politika, amelynek fő és egyetlen célja a trianoni békeszerződéssel elvesztett országrészekből lehetőleg minél nagyobb területet visszaszerzése volt. Ez kötötte mind szorosabban Magyarország sorsát a Párizs környéki béke-rendszert bíráló és annak megsemmisítésére törekvő tengelyhatalmakhoz, mindekenélőtt Németországhoz.

A második világháború kitörésekor a visszaszerzett területek biztosítása érdekében két alapvető álláspont alakult ki a magyar politikai és katonai vezetésen belül. Az egyik irányzat, amelynek legmarkánsabb képviselője Werth Henrik³ gyalogsági tábornok, a vezérkar főnöke volt, a Németország melletti legaktívabb háborús részvétellel vélte megszerezni a németek jóindulatát az elért revíziós sikerek megvédéséhez és az esetleges újabb terjeszkedéshez. A másik, főleg politikusokból álló csoport pedig a honvédség lehetőleg minél intaktabb megőrzésével kívánt a háború után nyomatékot adni területi igényeinek.⁴

1 Néhány, a 2. magyar hadsereg történetét tárgyaló Magyarországon megjelent kiadvány és tanulmány: *Honvát Miklós* A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál. Bp., 1958.; *Nemeskürty István*: Requiem egy hadseregért. Bp., 1968.; *Gindert Károly*: Az 1. páncéloshadosztály harcái a 2. magyar hadsereg hídfőcsatáiban, 1942 július–október. *Hadtörténelmi Közlemények* (a továbbiakban: HK) 2/1962.; *Szabó Péter*: a 2. magyar hadsereg felszerelése és fegyverzete a frontra kivonulás idején, 1942 április–május. HK 3/1985.; *Szabó Péter*: A 2. magyar hadsereg kiszállítása a Donhoz, 1942 április–augusztus. HK 3/1986.; *Szabó Péter*: A 2. magyar hadsereg III. hadtestének részvétele a keleti hadszíntér 1942/1943-as hadműveleteiben (kandidátusi értekezés) *Hadtörténelmi Levéltár* (a továbbiakban: HL) Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye (a továbbiakban: Tgy.) 3319.

2 *Nemeskürty István*: Requiem egy hadseregért. Bp., 1972. 2. kiadás, 24. o.

3 *Werth Henrik* (Rezsőháza, 1881. 12. 06 – Szovjetunió, 1952. 05. 28.) hivatásos tiszt, gyalogsági tábornok (vezérezredes). 1938. 09. 29-től a m. kir. Honvéd Vezérkar Főnöke. Vezérkari főnöki működéséhez fűződik a honvédség korszerűsítését és fejlesztését célzó Huba-hadrend életbe léptetése, a Felvidék és Erdély katonai megszállása. Vezető szerepe volt a Jugoszlávia elleni támadás megindításában és Magyarországnak a Szovjetunió elleni háborúba való belépésében. 1941. 09. 04-én hivatalából felmentették és nyugállományába helyezték. Katonai pályafutásáról l. bővebben: *Szakály Sándor*: Az ellenforradalmi Magyarország (1919–1944) hadseregének felső vezetése. Adattár, II. rész (továbbiakban: *Szakály II.*) HK 3/1984.

4 A magyar politikai és katonai vezetés politikai és katonapolitikai elképzeléseiről l. bővebben *Dombrády Lőránd*: Hadsereg és politika Magyarországon 1938–1944. Bp., 1986.

főnökének bukásához vezetett, aki a Szovjetunió elleni hadjáratban való egyre fokozottabb részvételt sürgető memorandumaival⁵ éles ellentétbe került Bárdossy László⁶ miniszterelnökkel. A vezérkar új főnökévé 1941. szeptember 6-án ki-nevezett Szombathelyi Ferenc⁷ altábornagy úgy vélte, hogy a Szovjetunió elleni háború „nem lesz egy Blitzkrieg”, sőt a háború kimenetelét is teljesen bizonytalanak tekintette. Tartott egy, az 1918. évihez hasonló összeomlástól, amikor is az ország egy itthon állomásozó fegyveres erő híján nem tudott ellenállni a szomszédos népek támadásának. Véleménye szerint a háborúban való lehető legkisebb erővel való részvétel mellett a fő gondot a honvédség fejlesztésére és erejének megőrzésére kell fordítani, hogy a háború bármilyen befejezése esetén is biztosítani lehessen az ország területi épségét és belső rendjét.⁸ Elképzelései találtak a kormányzó és a miniszterelnök nézeteivel.

A Szombathelyi-féle elgondolás első kemény próbája akkor következett be, amikor a németek az 1941 telén elszenvedett veszteségek pótlására az egész magyar haderő bevetését követelték. Az 1942 tavaszi hadműveletekben való magyar részvételtől 1942 januárjában Budapesten folyó tárgyalásokon Szombathelyi vezérezredes rámutatott, hogy a m. kir. honvédség hadrendjében szereplő haderő csak kereteiben létezik, fegyverzeti és kiképzési tekintetben azonban csak 1944-ben lesz teljes. Jelenlegi állapotában legfeljebb csak megszálló feladatokra, és nem egy korszerűen felszerelt ellenséggel vívandó harcra alkalmas. Hangsúlyozta, hogy a Duna-medence nem maradhat teljesen haderő nélkül, mert az igen nagy veszélyt jelentene mind Magyarországnak, mind a közös hadviselés számára abban az esetben, ha az angolszászok partra szállnának a Balkánon. Utalt a Magyarországot Románia részéről fenyegető állandó veszélyre is. Végül kérte, hogy a németek – elsősorban nehézfegyverek átadásával – segítsék a kivonuló magyar haderő korszerű színvonalra emelését. „Hosszú alkudozás és huza-vona után” egy kilenc dandárból és egy páncélos hadosztályból álló hadsereg kiküldésében állapodtak meg. A megbeszélések végén a magyar vezérkar főnöke megállapította: „Impressziók a tárgyalás lezárásával az volt, hogy kevesebb erőt

5 1941. 05. 06-án és 1941. 06. 14-én kelt emlékirataiban a vezérkar főnöke határozottan kiállt egy esetleges Szovjetunió elleni háborúba való belépés mellett. L.: Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. V. k. (Összeállította: *Juhász Gyula*) Bp., 1982. 778. és 839. dokumentum.

A háború kitörése után a vezérkar főnöke azzal a váddal illette a kormányt, hogy a Szovjetunió elleni háborúba való belépéssel kapcsolatos habozás, illetve a nem kellő erejű részvétel „Magyarország számára jóvá nem tehető politikai hátrányt” jelent az Észak-Erdély megtartásáért és az újabb területek megszerzéséért folytatott küzdelemben Romániával szemben, amely a legnagyobb aktivitással vesz részt a háborúban Németország oldalán. Bárdossy László miniszterelnök Werth Henriknek a kormány ügyeibe való illetéktelen beavatkozása tárgyában a kormányhoz írt levele; megjelent: *Horthy Miklós* titkos iratai. (Szerk.: *Szini M.–Szűcs L.*) Bp., 1972. 4. kiadás, 300. o., 59. dokumentum.

6 *Bárdossy László* (Szombathely, 1890. 12. 10 – Budapest, 1946. 01. 10.) magyar politikus, 1934-től bukaresti magyar követ, 1941. 02. 04.: külügyminiszter, 1941. 04. 03.: miniszterelnök. Bár a magyar haderőt szerette volna a háborún kívül tartani, a máig tisztázatlan kassai bombázás után, a katonai vezetés nyomására, ő jelentette be a parlamentben a hadiállapot beálltát a Szovjetunióval szemben. Miniszterelnöksége alatt egyre szorosabb lett a kapcsolat Magyarország és a tengelyhatalmak közt. Ennek következtében 1941. 12. 07-én – a magyar kormány addigi igyekezete ellenére – Nagy-Britannia hadat üzent Magyarországnak. A tengely nyomására 1941. 12. 12-én bejelentette, hogy Magyarország az Egyesült Államokkal is hadban állónak tekinti magát. Hozzájárult a 2. magyar hadsereg frontra küldéséhez. 1942. 03. 07-én elsősorban a kormányzóhelyettesi tisztség körül Horthy kormányzóval támadt ellentéte miatt kénytelen volt posztjáról lemondani. A háború után a Népbírószág, mint háborús bűnös, halálra ítélte és kivégezték.

7 *Szombathelyi Ferenc, vitéz* (Győr, 1887. 05. 17 – Újvidék, 1946. 11. 04.) hivatásos tiszt, vezérezredes. 1941. 09. 16 – 1944. 04. 19.: a m. kir. Honvéd Vezérkar Főnöke. Vezérkari főnöki tevékenységéről és katonai pályafutásáról l. bővebben: *Szombathelyi Ferenc* visszaemlékezése. (Sajtó alá rendezte: *Gosztonyi Péter*) Bp., 1990.: *Szakály II.* HK 3/1984.

8 Fenti véleményét Szombathelyi altábornagy 1941 szeptember elején egy memorandumban terjesztette a kormányzó elé. Erről Szombathelyi abban a védőiratban emlékezik meg, amelyet 1945. június 26-án az amerikaiak által történt letartóztatása előtt állított össze. Az eredeti példányt Nagy Vilmos volt honvédelmi miniszter lemásolta. A másolat elhelyezve: HL Tgy. 3297.

nem adhattunk volna, mert ez által a németeket magukra haragítottuk volna. Ez lett volna a legrosszabb, mert áldozatot is kellett volna hozni, és emellett lekicsinylés és megvetés lett volna osztályrészünk.⁹ A magyar vezetés tulajdonképpen elégedett volt a tárgyalások eredményével. Bár a kivonuló 2. hadsereg csapatainak megerősítésére kénytelenek voltak az itthon maradó alakulatoktól fegyvereket és felszerelést elvonni, sikerült itthon tartani az élő erők nagyobb részét. Abban is reménykedtek, hogy a gyengébben felszerelt magyar csapatokat nem fogják a legsúlyosabb harcokba bevetni, így a veszteségek nem lesznek túl nagyok, s ha a németek valóban korszerűen felszerelik a kivonuló magyar csapatokat, akkor a 2. hadsereg hazatérése után ebből az egész honvédség profitálni fog.

Az 1942. év eseményei azonban nem váltották be a magyar hadvezetés reményeit. A Don parti hídfőcsatákban súlyos személyi és anyagi veszteségek érték a 2. magyar hadsereget.¹⁰ Mivel a németek által megígért felszerelések nem, vagy csak nagyon vonatottan érkeztek a csapatokhoz, az elveszett fegyverek pótlásáról az itthon maradt haderő amúgy is szűkös készleteinek rovására a magyar hadvezetésnek kellett gondoskodnia. Ez visszavetette a honvédség fejlesztésére korábban kidolgozott terveket. Az 1942 nyári nagy német offenzíva a jelentős területi nyereségek ellenére sem érte el célját; nem tudott döntő csapást mérni a Vörös Hadseregre. A magyar hadosztályok nem térhettek haza, hanem Don menti állásaikban teleltek, kitéve egy várható szovjet ellentámadásnak, amely esetén az addigiaknál is súlyosabb veszteségekkel lehetett számolni. 1942. novemberre fordulatot hozott az afrikai hadszíntéren is. A 8. angol hadsereg El-Alameinnél felfogta Rommel¹¹ vezérezredes Egyiptom ellen irányuló rohamát, majd sikeres ellentámadásával a német-olasz erőket Tunéziáig űzte vissza. Az angolszászok egyiptomi helyzetének megszilárdulása felelevenítette Szombathelyi vezérezredesben a balkáni partraszállástól való korábbi félelmeket. Különösen veszélyesnek ítélte a helyzetet akkor, amikor a magyar haderő legjobban felszerelt részei az országtól távol állomásoztak. Az itthon maradt csapatok pedig a kivonuló 2. hadseregnek átadott fegyverek és más hadianyagok hiánya miatt felszerelési és kiképzési nehézségekkel küzdöttek.

A m. kir. honvéd vezérkar főnöke 1942 decemberében az alatt közölt átiratban fordult Zeitzler¹² tábornokhoz, a német szárazföldi erők vezérkari főnökéhez,

9 Szombathelyi vezérezredes feljegyzése a Keitel tábornaggal 1942. január 21-én folytatott budapesti tárgyalásokról. Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: OL) Filmtár, Szálasi és társainak népbíróági pere 7887. tekercs IX. 163–167., a másolat: HL a m. kir. Vezérkar Főnöke (a továbbiakban: VKF.) 23. szám nélküli/eln. 1. – 1942.

10 A 2. magyar hadsereg véres vesztesége 1942. április 23. és 1942. október 1. között kerekén 1100 tiszt és 29 000 fő legénység, az ételmezési létszám 15, a harcos létszám 20,5 százaléka. Az anyagi veszteségek: 6688 puská, 425 golyószóró, 200 géppuska, 60 nehézpuska, 20 páncéltörő ágyú, 47 aknavető, 6 légvédelmi ágyú, 5 8 cm-es tábori ágyú, 4 10,5 cm-es „Göring”-tarack, 27 15 cm-es közepes tarack, kb. 40–50 harckocsi és 18 repülő. A vezérkar főnökének előadása a Legfelső Honvédelmi Tanács 1942. október 8-i ülésén (a továbbiakban: a vkf. előadása 1942. 10. 08.) HL VKF. 19. számnélküli/eln. 1. – 1942.

11 *Rommel, Erwin* (Heidenheim, 1891. 11. 15 – Herrlingen, 1944. 10. 14.) a Wehrmacht egyik legsikeresebb tábornoka, 1939. 09. 01.: a Führer főhadiszállásának parancsnoka, 1940. 02. 05.: a 7. páncélos hadosztály parancsnoka, 1941. 01. 01. – altábornagy, 1941. 02. 14.: a német Afrikakorps vezénylő tábornoka, 1941. 07. 01. – a páncélos csapatok tábornoka, 1941. 09. 01.: az afrikai páncélos hadsereg parancsnoka, 1942. 01. 30. – vezérezredes, 1942. 06. 21. Tobruk elfoglalása: pályafutása csúcspontja, 1942. 06. 22. – tábornagy, 1943. 01. 01.–1943. 03. 09.: az afrikai német hadseregcsoport főparancsnoka, 1944. 01. 01.: a franciaországi „B” hadseregcsoport főparancsnoka, 1944. 07. 17. egy repülőtmadárnál súlyosan megsebesült. Megvádolták avval, hogy kapcsolatban állt Hitler ellenes összeesküvésekkel és 1944. 10. 14-én öngyilkosságra kényszerítették.

12 *Zeitzler, Kurt* (Cossmar, 1895. 06. 09 – Hohenaschau, 1963. 09. 25.) német tábornok, 1939. 09. 01.: a XXII. hadtest vezérkari főnöke, 1940. 03.: az „A” páncélos csoport vezérkari főnöke, 1941. 10. 05.: az 1. páncélos hadsereg vezérkari főnöke, 1942. 04. 01. – vezérőrnagy és a „D” hadseregcsoport vezérkari főnöke. 1942. 09. 24. – gyalogsági tábornok (az altábornagyi rendfokozatot átugorva) és a német szárazföldi haderő vezérkari főnöke. Ebben a beosztásban előbb jól együttműködött Hitlerrel. 1944. 01. 30. – vezérezredes, később éles ellentétek voltak közöttük, négyyszer kérte felmentését, amíg beosztásából 1945. 01. 31-én végleg felmentették.

amelyben a honvédség itthon maradt részeinek nehéz helyzetéről tájékoztatta a német tábornokot.

Az átirat érdekessége, hogy Szombathelyi vezérezredes lényegében ugyanazt az érvrendszert használja, amellyel az 1942 januári tárgyalásokon a magyar haderő igénybevételére támasztott német igényeket próbálta csökkenteni. De míg a januári megbeszélésekről csupán mintegy két oldalnyi feljegyzéstörődék maradt fenn, az 1942 decemberi átiratban 19 oldalon át követhetjük a magyar vezérkar főnökének érvelését, amellyel az itthon maradt honvéd erők megerősítésének, sőt a hadművelési területen levő magyar csapatok egy része hazahozatalának szükségességéről igyekszik meggyőzni a német hadvezetést.

A bevezetőben Szombathelyi vezérezredes rámutat, hogy a magyar honvédség fejlesztése – a trianoni békeszerződés korlátai miatt – csak 1938-ban indulhatott meg. A szomszédos államok haderejének egyensúlyozását célzó hadseregfejlesztés befejezését csak 1944 tavaszára tervezték. Ez a fejlesztési ütem lényegében megfelelt az ország teherbíróképességének, a magyar ipar kapacitásának és lehetővé tette volna a katonai képzésben nem részesült elmaradott korosztályok kiképzését. Ezt a folyamatot zavarta meg az ország háborúba lépése, különösen a Szovjetunió elleni hadjáratban való részvétele. A kitűnően fegyverzett Vörös Hadsereg ellen nem lehetett a magyar hadrend által előírt felszereltségű csapatokat bevetni. Az elvonuló alakulatok fegyverzetét az itthon maradó részek rovására meg kellett erősíteni. Sőt az itthoni hadrend fejlesztésére újonnan gyártott hadianyagok egy részét is át kellett adni pótlásként a működő hadseregnek, amely felszereltségét és képzettségét tekintve ennek ellenére sem érte el a korszerű hadseregek színvonalát. Ugyanakkor a hátszág ütőképes haderő nélkül maradt. Az átirat ismerteti a magyar hadiipar nehézségeit; a nyersanyaghiányt és a szűkös kapacitást. A felszerelési és ruházati hiányosságok miatt a kiképzésben beállt lehetetlen helyzetet, amely sem a harcoló alakulatok veszteségeinek pótlását, sem az itthoni erők hadrafoghatóságát nem teszi lehetővé. Különösen borúlátóan ecseteli a légierő és a honi légvédelem állapotát, amelyek nem tudnának ellenállni egy, a magyar hadiipar ellen irányuló légiháborúnak. Különösen veszélyes ez akkor, amikor az afrikai hadihelyzet alakulása miatt egy balkáni angolszász partraszállás veszélye fenyeget. A katonapolitikai helyzetet elemezve Szombathelyi vezérezredes utal a balkáni országok ingatag magatartására és felhívja a német hadvezetés figyelmét, hogy a Duna-medencében a honvédség az egyetlen erő, amelyre a tengelyhatalmak biztosan számíthatnak. Ezért mind Magyarországnak, mind a Német Birodalomnak elsőrendű érdeke, hogy Délkelet-Európának ebben a nyitott kapujában egy erős, legalábbis egy erősebb honvédség álljon és ennek érdekében a fokozott anyagi támogatás mellett csapatokat is kellene ide átcsoportosítani.

Hogy átiratával a magyar vezérkar főnöke milyen eredményt ért volna el, nem tudjuk. A szovjet hadsereg 1943. január 12-i ellentámadása áttörte a 2. magyar hadsereg vonalát, s az ország védelme szempontjából oly fontos nehézfegyvereknek túlnyomó része elveszett és személyi állományának is csak töredéke került haza.

A fent említett tájékoztatóból egy német nyelvű fogalmazványi példány maradt ránk. Az irat sorsa meglehetősen érdekes. Nagy Vilmos¹³ egykori honvédelmi miniszter említi naplójában, hogy németországi internálásából való szabadulása után 1945 májusában Németországban egy volt tisztársánál több magyar eredetű katonai dokumentumot látott, amelyek Magyarország második világháborús részvételével kapcsolatban sok fontos adatot tartalmaztak. Megtudta, hogy az akták a

13 Nagy Vilmos, *ritéz lófő, nagybacsoni* (Parajd, 1884. 04. 30 – Piliscsaba, 1976. 06. 21.) hivatásos katonatiszt, vezérezredes. Mint nyugállományú vezérezredes 1942. 09. 24. és 1943. 06. 12. közt honvédelmi miniszter. Miniszterségének idejéről és katonai pályafutásáról l. bővebben: Nagy Vilmos: *Végzetes esztendőik, 1938-1945*. Bp., 1986. 2. kiadás és *Szakály I.* HK 2/1984.

kormányzó, illetve a nemzetvezető katonai irodájából származtak.¹⁴ Az iratokat később a magyar katonai emigráció hadtörténelemmel foglalkozó tagjai: Adonyi-Naredy Ferenc és Darnóy Pál használták fel munkásságukhoz. A dokumentumok az 1950-es évek végén azonban eltűntek a kutatók szeme elől és csak 1989-ben bukkantak elő egy német családnál. Innen kerültek vásárlás útján a Hadtörténelmi Levéltár birtokába. E dokumentumok közt volt a Magyarország felszerelési és katonapolitikai helyzetéről szóló tájékoztató említett fogalmazványi példánya. Mivel ezen eredetileg semmilyen jelzet sem volt, a Hadtörténelmi Levéltárban a m. kir. honvéd Vezérkar Főnöke 1. osztálya szám nélküli iratai közt helyeztük el, ahol a 20. sorszámot kapta.

A tájékoztatót magyar fordításban tesszük közzé. A német eredetiben levő rövidítéseket feloldottuk. Az itt közzétett szöveg a kézzel betoldott javítások utáni végleges változatot tartalmazza. Amennyiben a módosított rész a gépelt eredeti változattól értelmileg eltér, azt a lábjegyzetekben feltüntettük. Ugyancsak a lábjegyzetekben kaptak helyet a gépelt szöveg melletti kézírásos megjegyzések. A szerző által aláhúzással kiemelt részeket ritkított szedéssel jelöltük. Ahol szűkésnek látszott, a szöveget magyarázatokkal láttuk el.

1942 december¹⁵

Tájékoztató Magyarország felszerelési és katonapolitikai helyzetéről

(Borítólap)

Tájékoztató Magyarország felszerelési és katonapolitikai helyzetéről

A jelenleg folyó világháború kitérősekor Magyarország fegyverkezési egyenjogúságának¹⁶ vissza-szerzése után éppen hadrendjének felállításán fáradozott, amelynek szervezetét az 1938-ban lefektetett Huba hadrendben határozták meg. E hadrónak a felállításához szükséges anyagi eszközök biztosítottak voltak és a magyar ipar is erre volt felkészülve.¹⁷ E hadrend felállításának határidejét 1944-re tűzték ki.¹⁸

14 HL Tgy. 3297.

15 A dátum ceruzás kézírással. A fedőlapon kézzel írt, majd kiradirozott ceruzás szöveg olvashatlan maradványa. Nem állapítható meg, hogy a felirat korabeli, vagy később keletkezett.

16 A tengelyhatalmak – elsősorban Németország – megerősödése megváltoztatta az európai erőviszonyokat. A kisantant államok, amelyek korábban a trianoni békeszerződés megsértése esetén katonailag léptek volna fel Magyarország ellen, a német nyomástól leginkább fenyegetett Csehszlovákia kezdeményezésére 1937 elején tárgyalásokat kezdtek a magyar kormánnyal. Ennek lényege, hogy egy meg nem támadási szerződés fejében hajlandók elismerni Magyarország jogát a fegyverkezéshez. A tárgyalásokat 1938. augusztus 29-én a Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát kimondó bledi egyezmény zárta le.

17 Az 1938. február 3-i vezetőségi értekezleten ismertetett „Huba” fedőnevű hadrendfejlesztési terv a trianoni békeszerződésben engedélyezett 35 000 fős, harckocsik és repülőgépek nélküli hadsereg helyébe egy 21 gyalog-, 2 lovas- és 2 gépkocsizó dandárból, 1 repülő hadosztályból, 3 hadosztálynyi határvédelmi erőből, valamint megfelelő fővezérséggel rendelkező alakulatból álló, 107 000 fős béke- és 250 000 fős hadi létszámú haderő felállítását célozta. A hadsereg fejlesztéséhez szükséges 1 milliárd pengőt az 1938. évi XX. tc.-ben jóváhagyott 600 milliós egyszeri vagyonadó, illetve egy 400 milliós kölcsön kibocsátása fedezte. HL VKF. 9038/Hr. 1. – 1938. Bővebben l. *Dombrády Lőránd: A magyar gazdaság és hadfelszerelés 1938–1944.*, Bp., 1981. 7–17. o.

18 A Huba hadrend kiépítését három ütemben tervezték. A Huba I-nek nevezett első ütemet, amelynek célja a hadsereg mennyiségi fejlesztése volt, 1938 és 1941 áprilisa közt kívánták megvalósítani. A páncélos csapatok és a légi erők kiépítésére irányuló Huba II. és Huba III. elnevezésű ütemek befejezését csak 1944 tavaszára tervezték.

A fent említett fokozatos haderőfejlesztés alapvető vonásai általában a német hadvezetés előtt is ismertek, de azért nem tartom szükségletlennek ezeket itt megismételni:

A hadrend alapegysége a könnyű hadosztály¹⁹ volt, amely 6 zászlóaljból, 1 lovasszázadból és 7 ütegből állt; gyalogezredenként 6 aknavetővel (8,1 cm) és 6 páncéltörő ágyúval (37 mm).

Minden 3 könnyű hadosztályból álló hadtesthez²⁰ még az alábbi közvetlen csapatok tartoznak:

- 1 kerékpáros zászlóalj 2 századdal²¹
- 2 közepes üteg
- 2 légvédelmi üteg
- 1 utászzászlóalj (1. o. vége)

Minden hadsereg (az alá beosztott hadtesteken kívül – B. A.) az alábbi közvetlen alakulatokkal rendelkezik:

- 3–4 közepes vagy nehéz üteg,
- légvédelmi ütegek,
- utászalakulatok,
- híradó- és vasútépítő csapatok, valamint egyéb intézetek.

Ehhez a hadrendhez²² tartozott még (mint hadseregekötélken kívüli seregetest – B. A.) a 2 gépkocsizó- és 2 lovasdandárból álló gyorshadtest, amely 1941-ben részt vett az Oroszország elleni hadjáratban és jelenleg átszervezés alatt áll.²³ Belőle (t. i. a gyorshadtestből – B. A.) 2 páncéloshadosztály, amelyek közül egy (az 1. páncéloshadosztály²⁴) német anyaggal felszerelve már

19 A szóban forgó magasabbegység eredeti elnevezése gyalogdandár volt. A két gyalogezredből és egy tüzérezredből álló dandár mozgósításkor alakult meg oly módon, hogy a dandár békeállományát képező egy gyalogezred és egy tüzérosztály tényleges állományából és a bevonuló tartalékosokból felállította a maga ikeralakulatát. A dandárokat, „hogy a feljárnott erő tekintélyesebbnek lássék,” csak a 2. magyar hadsereg frontra küldéséről folyó tárgyalásokon nevezték el könnyű hadosztálynak. Ezt az elnevezést 1942. február 17-én hivatalosan is rendszeresítették.

20 A trianoni Magyarország területe katonai közigazgatásilag hét honvéd kerületre tagolódott. Minden honvéd kerületben egy-egy hadtest állomásozott, amelyeket I–VII. számozással jelöltek. A béke hadrend szerint minden hadtesthez három gyalogezred és három tüzérosztály tartozott a hadtestközvetlen alakulatokon kívül. Mozdósításkor a gyalogezredektől és a tüzérosztályokból alakult meg a már említett ikreződéssel a hadtest három gyalogdandára, később könnyű hadosztálya. A felvidéki és az erdélyi területek visszacsatolása után az eredeti hét hadtest mellé – hasonló szervezéssel – felállították a kassai VIII. és a kolozsvári IX. hadtestet is.

21 A hadtestek eredeti kerékpáros zászlóaljai a gyorsdandárok 1938. évi felállítását után átkerültek azok alárendeltségébe. Csupán a II., V. és a VIII. hadtest állományában maradt egy-egy két századból álló kerékpáros zászlóalj. Tervezték ugyan a hadtest kerékpáros zászlóaljak újbóli felállítását, de erre végül is nem került sor.

22 A II. hadrend szerint a m. kir. honvédség kilenc hadtestbe, az három hadseregbe tagolódott. Az 1. hadsereghez a debreceni VI., a kassai VIII. és a kolozsvári IX. hadtest, a 2. hadsereghez a budapesti I., a székesszéki II. és a miskolci VII. hadtest, még a 3. hadsereghez a szombathelyi III., a pécsi IV. és a szegedi V. hadtest tartozott.

23 Az 1941. évi hadjárat bebizonyította, hogy az eltérő menetsebességű és teljesítményű gépesített és lovasalakulatok nem alkalmazhatók egy seregetestben belül. Ezért 1942. október 1-vel az 1. és 2. lovasdandárt kivették az 1. gyorshadtest alárendeltségéből és megszüntették belőlük az 1. lovashadosztályt. A lovasalakulatok kiválásával egy időben az 1. gyorshadtest-parancsnokságból megalakult az 1. páncéloshadtest-parancsnokság. A hadtest kötelékében a már az 1941 őszén felállított 2. páncélos hadosztályhoz hasonló szervezéssel létrehozták az 1. páncélos hadosztályt. Egy páncélos hadosztály egy háromzászlóaljas harcokocsiezredből, egy szintén háromzászlóaljas gépkocsizó lövészezredből, valamint tüzér- és egyéb hadosztályközvetlen alakulatokból állt. HL Honvédelmi Minisztérium (a továbbiakban: HM.) 137 723/eln. 3. b. – 1941., 42 000/eln. 1. a. – 1942.

24 Itt nem egészen pontos a megfogalmazás. A magyar páncélos fegyvernem tervszerű kiépítése során az 1. páncélos hadosztály felállítására csak 1942 októberében került sor. Az 1942 tavaszán felállított és júniusban a hadműveleti területre irányított, német harcokocsianyaggal felszerelt páncélos hadosztály a m. kir. 1. tábori páncélos hadosztály elnevezést viselte. Bár gépkocsizó lövészezrede és hadosztályközvetlencinek nagyobb része a később felállítandó 1. páncélos hadosztály szervezetszerű részét képezte, az 1. tábori páncélos hadosztály gerincének tekinthető, két zászlóaljból álló 30. harcokocsiezred csak a kivonuló 2. magyar hadsereg számára ad hoc felállított alakulat volt, amelynek semmi köze sem volt a II. hadrendhez. A németek a kivonuló magyar páncélos hadosztály számára 108 darab, a Wehrmachtnál már kivonás alatt álló PzKpfw 38(t) könnyű és 22 darab Pz. IV. F1. rövid csövű közepes harcokocsit adtak át. E harcokocsikat a honvédségnél a közepes, illetve a nehéz kategóriába sorolták.

valamint a magyar anyaggal²⁵ felszerelendő páncélos hadosztály (a 2. páncélos hadosztály) még felszerelés alatt áll. Ez utóbbi két sereget felállítására előreláthatólag már 1943 végére befejezést nyer, amennyiben az ehhez szükséges gépkocsianyagot be tudjuk szerezni.

A Huba hadrendhez tartozik még továbbá egy 4 zászlóaljából álló hegyi dandár a határvédelmi erők és a dunai flottilla.

Ennek az új magyar hadseregnek a megteremtésére irányuló munka közben lépett be Magyarország a háborúba és vett részt seregetestekkel, (a 2. o. vége) elsősorban a gyorshadtesttel 1941 tavaszán a szerbiai, és az év őszén²⁶ az Oroszország elleni hadjáratokban, amelyek során fegyver- és gépjárművesztéseket kellett elszenvednie; különösen a gépkocsivesztések érintették érzékenyen hadrendünk további kiépítését, mivel ipari lehetőségeink ebből a szempontból a legszűkebbek.²⁷

Tekintet nélkül a fenti hadjáratokra az 1941. évben tovább folyt a munka a tervezett Huba hadrend megvalósításán és az év végéig a szükséges anyagoknak (fegyverzet, felszerelés és lőszer) mintegy harmada elkészült, amikor az 1942-es háborús év beköszöntével Magyarország az orosz háborúban való jelentősebb részvételre lett felszólítva.²⁸ Így került sor az 5 megszálló hadosztály²⁹ mellett, amelyek 1941 végén lettek kiszállítva Ukrajnába a 2. hadseregnek az ismert erőben történt felállítására.³⁰

25 A 2. páncélos hadosztályt 1942 őszétől fokozatosan magyar gyártmányú 40 M. Turán közepes- és 41 M. Turán nehéz harcocsikkal szerelték fel. Az 1. páncélos hadosztály harcocsiezrede később szintén ilyen páncélosokat kapott.

26 A szövegben: „im Herbst dieses Jahres”. Magyarország valójában 1941. június 27-től vett részt a Szovjetunió elleni háborúban.

27 A gépjárműhelyzetről a vezérkar főnöke a Legfelső Honvédelmi Tanács 1942. október 8-i ülésén így nyilatkozott: „A haderő leglényegesebb hiánya a gépjárművekben jelentkezik. Míg a fejlesztés fegyverzet és felszerelés tekintetében az elmúlt évtized alatt szinte ugrásszerű volt, addig a honvédség gépesítése szinte alig haladt. A vezetés azzal számolt, hogy a honvédség számára szükséges tehergépkocsikat igénybevétel útján az országos készletből biztosíthatja. Az országos tehergépkocsi-készlet azonban átfogó motorizálási program hiányában nem növekedett a honvédség felszerelésével arányosan, sőt a motorizáláshoz kedvezőtlen légkörben az új beszerzések megállottak, a meglévő állomány pedig erősen leromlott. A ... hadrend gépjármű-szükséglete csak 60%-ig lesz biztosítható, ezért kényszerülve leszünk egyes gépkocsizó alakulatok helyett fogatolt alakulatokat beállítani. ...A tehergépkocsi, motorkerékpár, sebesültszállító gépkocsi, vontató és műhelygépkocsi hiányok pótlásának időpontja teljesen bizonytalan, mert a hazai üzemek páncéljármű- és terepjáró tehergépkocsi-gyártással vannak elfoglalva, a külföldi beszerzés lehetősége pedig kihatástalan.” HL VKF. 19. szám nélkül/eln. 1. – 1942.

28 Utalás Hitler 1942. január 1-én Horthyhoz írt levelére, amelyben a magyar hadseregnek a tavaszi hadműveletekben való részvételét kérte. 1942. január 6-án Budapestre érkezett Ribbentrop német külügyminiszter, aki a magyar kormánytól az egész honvédség mozgósítását és a frontra küldését követelte. A magyar kormány politikai, katonai és gazdasági érvekre hivatkozva igyekezett kitérni a teljes hadsereg rendelkezésre bocsátása elől. A részletek tisztázására Magyarországra érkező Keitel tábornagy, a német Véderő Főparancsnokságának főnöke az 1942. január 20–22-én folyó tárgyalásokon 3 hadtest – egyenként 3 gyalogdandárral –, a gyorshadtest és egy hegyi dandár átadását kívánta. OL Filmtár, Szálasi és társai népbírósi pere 7887. tekercs IX. 163–167.

29 1941 őszén a leváltásra kerülő Kárpát-csoport helyébe a magyar hadvezetés 4 megszálló dandárt ígért a németeknek. A megszálló alakulatok feladata a szállítási útvonalak, vasútak, hidak és objektumok biztosítása, illetve katonai közigazgatási feladatok ellátása volt. Ennek megfelelően zömmel idősebb korosztálybeli, rosszul kiképzett legénységgel, hiányos szervezettel, gyenge fegyverzettel és minimális tüzérséggel rendelkeztek. Az első két megszálló dandár, a 124. és a 121., 1941 októberének első felében rakodott ki Ukrajnában. Ezeket követte a hónap végén, illetve november elején a 105. és a 108. dandár. Mivel a németek további tényrezerre kioltta a mögöttes területek határait, német részről újabb megszálló dandárokat kértek, ezért 1941 decemberében megkezdődött a 102. dandár kiszállítása. További megszálló dandárok felállítására ekkor nem került sor, mert az 1942. januári tárgyalásokon megállapodás született arról, hogy azt a 3 dandárt, amelyet a németek korábban megszállási célokra igényeltek, szintén hadiállományra töltek és a hadműveleti területre induló 2. magyar hadsereg állományába állítják be. *Csima János*: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához, HM Központi Irattár, Bp., 1961. 107–112. o., OL Filmtár Szálasi és társai népbírósi pere 7887. tekercs IX. 163–167.

30 Keitel tábornagy és a honvédség vezetői az 1942. januári tárgyalásokon abban állapodtak meg, hogy a honvédség egy hadseregnyi erővel – amely 3 hadtestben összefoglalt 9 dandárból, egy páncélos hadosztályból és egy repülőcsoportból áll – vesz részt az 1942. évi hadműveletekben. A szervezési adatok szerint a 2. magyar hadsereg kivonuló állománya az alábbiak szerint tevődött össze: egy könnyű hadosztály: 13 500 fő, hadtestközvetlenek (csapatok és vonat): 9 000 fő, egy hadtest összesen: 49 500 fő, a páncélos hadosztály 12 500 fő, hadsereggközvetlenek: 35 000 fő, repülőcsoport: 5 000 fő, az egész 2. magyar hadsereg: 201 000 fő. HL 2. magyar hadsereg I. c. (anyag) osztály iratai. Közl.: *Szabó Péter*: a 2. magyar hadsereg III. hadtestének részvétele a keleti hadszíntér 1942/1943-as hadműveleteiben. HL Tgy. 3319. 17. o.

Ezt a hadsereget, tekintettel a minden korszerű, sőt a legkorszerűbb eszközökkel felszerelt orosz haderőre, nem küldhettük ki olyan fegyverzettel a harctérre, mint amelyet a Huba hadrend előírt. Megerősítésre volt szüksége (t. i. a 2. magyar hadseregnek – B. A.), amelyet saját erőből nem tudott megoldani. Magyar részről sem mennyiségben, de még inkább minőségben nem állt rendelkezésre megfelelő, a kor színvonalán levő fegyverzet. (a 3. o. vége)

Az éppen felállítás alatt álló magyar haderő akkoriban egy olyan hadsereg képét nyújtotta, a melyt legfeljebb megszálló feladatokra lehetett volna alkalmazni. Csak oly módon tudott egy tábori hadsereget felállítani, hogy a szükséges fegyvereket, különösen a nehéz gyalogsági fegyvereket és felszerelést, az egész haderő állományából vonta el.³¹ Természetesen ezáltal honvédségünk visszamaradó részei ezektől a fegyverektől többé-kevésbé meg lettek fosztva. Azonban azok a nehézfegyverek, amelyeket rendelkezésre tudunk bocsájtani,³² az orosz hadjárat korábbi tapasztalatai alapján már elavultak voltak. Már régen nem számítottak nehézfegyvereknek és nem tudták betölteni a gyalogság kísérő fegyvereinek szerepét. Ennek következtében feltétlenül szükséges volt valódi nehézfegyverekkel való kiegészítés, amely német részről német, belga stb. anyag szállításával történt.³³

Így német nehézfegyverekkel megerősítve vonult ki 2. hadseregünk 1942 tavaszán az Oroszország elleni hadjáratra.

E hadsereg alapegysége a 6 zászlóaljból, 1 lovasszázadból és 7 ütegből álló könnyű hadosztály maradt,

zászlóaljaként 4 aknavető (8,1 cm) és 4 páncéltörő ágyú (37 mm),

ezredenként, mint ezredközvetlenek 8 aknavető (8,1 cm), 8 páncéltörő ágyú (37 vagy 47 mm³⁴ és 2 darab 50 mm³⁵) és (a 4. o. vége)

kísérő lövegeként 4 darab 8 cm-es 1918 mintájú tábori ágyú,³⁶ azaz egy fogatolt üteg (voltak a gyalogság nehézfegyverei – B. A.).

31 A tavaszi hadműveletekre kiküldendő hadsereg mozgósításának anyagi előkészítéséről 1942 februárjában kiadott rendelet kimondta, hogy a kivonuló alakulatok kellálladékat teljes mértékben fel kell tölteni, a rendelkezésre álló hadianyagok közül a hadihasználhatóság szempontjából a legjobbat kell adni, sőt egyes anyagcikkékből – főleg ruházatból – a rendszeresített kellálladékon felüli tartalékanyagot is be kell állítani. Megengedték azt is, hogy a kijelölt alakulatok kellálladékaik gyors feltöltése érdekében M. alakulataiknál rendelkezésre álló hadianyagot is igénybe lehet venni. Amennyiben a hadtest a szükséges hadianyagot a saját hatáskörén belül nem tudta biztosítani, az a központi készletekből biztosították. HL HM. 46/M. 6. k. – 1942.

32 7/31 M. géppuska a gyalogság legtüzezősebb fegyvere, első világháború előtti, vízhűtéses konstrukció. Súlyja 42,2 kg, gyakorlati tűrgyorsasága 250 lövés/perc, tűzkészültségét 5–10 perc alatt érte el; 20 mm-es 36 M. nehézpuska a gyalogos századok páncélelhárító fegyvere, 100 m-en belül 18 mm, 1000 m-en belül 7,5 mm páncél átütésére alkalmas; 37 mm-es 36 M. páncéltörő ágyú a gyalogzászlóalj- és ezred páncéltörő fegyvere, korszerű harcokcsikkal szemben különleges páncélrobbantó gránáttal is csak 250 m távolságon belül volt hatásos; 81 mm-es 36 M. aknavető a gyalogzászlóalj- és ezredek kísérő és támogató fegyvere, viszonylag kis űrmerete miatt önmagában nem tudott megfelelő tüztámogatást nyújtani.

33 A németek 1942 júliusáig az alábbi gyalogsági nehézfegyvereket és lövegeket szállították a kivonuló 2. magyar hadsereg részére: 171 db 50 mm-es 36 M. gránátvető, 152 db 81 mm-es 34 M. aknavető, 12 db 10,5 cm-es 37 M. „Göring” könnyű tarack, 39 db 10 cm-es 14/19 M. lengyel könnyű tarack, 54 db 50 mm-es 38 M. német páncéltörő ágyú, 245 db 47 mm-es 36 M. belga páncéltörő ágyú és 35 db 37 mm-es 36 M. Skoda páncéltörő ágyú. E fegyverek zöme elhasznált zsákmányanyag volt, amelyekre a németek 1942-ben saját hadseregük felszerelésében már nem tartottak igényt. HL HM. 18.889/eln. 3. a. – 1942., 18.926/eln. 3. a. – 1942., 31.214/eln. 3. a. – 1942., 479.266/3. a. – 1942. Közli: Szabó Péter i. m. 21. o.

34 Az 1943-ban megjelent Emlékeztető a tűzfegyverek és harcieszközök alkalmazásához című kiadvány így jellemzi a németek által átadott 47 mm-es páncéltörő ágyút: „Belga zsákmányanyag. Nehézkészültsége miatt csak szükségképpen alkalmazható.”

35 A fenti kiadvány véleménye a német 50 mm-es páncéltörő ágyúról: Páncélkocsikat, harcokcsikat 1000 m-től, korszerű nehéz harcokcsikat (1942-től a szovjetek által leggyakrabban használt T-34 és KV típusú harcokcsik – B. A.) 500 m-ről leküzdhet, 200 m-ről megsemmisíthet.” A Wehrmacht 1941-től fokozatosan áttért a jóval nagyobb teljesítményű, 75 mm-es páncéltörő ágyúk használatára.

36 Az ezred tüzerejének növelésére egy négylövegű kísérő ágyús üteget állítottak be a 2. magyar hadsereggel kivonuló gyalogezredék kötelékébe. Az üteget csak hadrendileg osztották be az ezredbe, szervezési állomány tekintetében a tüzérséghez tartozott. A löveg típusát illetőleg valószínűleg elírás történt a szövegben, a kísérő ütegek lövegei ugyanis 8 cm-es 5/8 M. könnyű tábori ágyúk voltak.

A nehézfegyverállomány a Huba hadrendben előírtakhoz képest csaknem megnégyszereződött³⁷. Mégis egy magyar hadosztály egy német, vagy egy orosz hadosztállyal összehasonlítva nehézfegyverek tekintetében jóval gyengébb még akkor is, ha az ember a német hadosztálynál csak két ezredet vesz figyelembe.³⁸ Így például teljesen hiányoznak – a mérleg serpenyőjében igen sokat nyomó – gyalogságot kísérő rohamlővegek,³⁹ a páncélvadász-osztályok,⁴⁰ hogy a ködvetőkről⁴¹ ne is beszéljünk.

Sajnálatos, hogy a „lehetőségekhez képest (a német hadosztályokkal való – B. A.) egy szintre hozás”, amelyről az 1942 januári budapesti tárgyaláson szó volt, nem valósult meg.⁴²

A 2. hadsereg felszerelése után előlege valamennyi hadosztályunkat a fent bemutatott erőre, illetve szervezetre akartuk felhozni. Ezért a magyar ipar teljesítményét addig fokoztuk, amíg a nyersanyag-hiány minden téren érződni nem kezdett.

A fegyvergyártást a Huba hadrendhez képest meg kellett legalább háromszoroznunk és a szállítási határidőket, amennyire lehető, előrehozni, mivel az idő szorított. Sajnos ehhez a körülmények (az 5. o. vége) nem voltak kedvezőek. Iparunk, illetve annak teljesítőképessége nagyon szűkös volt és ma is az. Ez abból adódik, hogy a nemesacél gyártáshoz a magyar iparnak csak két elektrokohó és két hengernű áll csupán rendelkezésére. Ezen a szűk keresztmetszeten kell átpréselni minden acélból készült fegyvert, valamint a páncélokot és a harcokocsikat is.

A magyar iparnak ez a gyengéje akadályozott meg minket abban is, hogy ama felismerés ellenére, miszerint nehézfegyvereink már régen nem számítanak igazi nehézfegyvereknek, azok gyártásával felhagyjunk, mert az a már megkezdett gyártási folyamatok átrendezését tette volna szükségessé, ami a drága idő kiesését vonta volna maga után. Tovább kellett haladnunk tehát a megkezdett úton, azaz hagynunk kellett, hogy a megrendelések a régi szólás értelmében, mely szerint „jobb ma egy veréb, mint holnap egy tüzök”, kifussanak.

37 A fegyverzet kiegészítéséről 1942 elején kiadott rendelkezések értelmében a gyalogzászlóaljok nehézfegyver-századai egy-egy géppuskás (3 géppuska), páncéltörő ágyús (2 páncéltörő ágyú) és aknavető (2 aknavető) szakasszal gyarapodtak. Az 1941/1942-es hadrendben ezredközvetlenként még csak egy árkászszázad és egy távbeszélő szakasz szerepelt. Az ezt követő 1942/43-as hadrendben már egy-egy géppuskás, páncéltörő ágyús és aknavető osztagot is rendszeresítettek melléjük. A 2. hadsereg hadrendjében pedig az utóbb felsoroltakat század szintűvé növelték. Mind a páncéltörő ágyús század, mind az aknavető század két-két szakasz, az 4 darab páncéltörő ágyú, illetve aknavető erősítést kapott. Ugyanszak a gyalogezred nehézfegyvereinek a számát növelte a Honvédelmi Minisztérium 1942 februárjában kiadott 2.500/M. 1. b. – 1942. számú rendelete, amely a kivonuló gyalogezredek állományába beállított egy könnyű tábori ágyús úteget is. Szabó Péter: i. m. 27–28. o.

38 A magyar könnyű hadosztály, egy kétezredes német hadosztály és egy kisebb létszámú szovjet lövészadosztály nehézfegyver-állományának összehasonlítása (Szabó Péter: i. m. 34. o.):

	magyar	német	szovjet
géppuska	112	400	?
aknavető	40	36	63
nehéz v.			
páncéltörő puska	38	57	170
páncéltörő ágyú	40	45	18
lőveg	38	45	36

39 Harckocsialvázra szerelt páncélozott lővegek, fő feladatuk, hogy a gyalogsági támadással együtt haladva a tüzérségi előkészítést túlélt és feléledő ellenállási fészkek leküzdésében közvetlen tűztámogatást nyújtsanak a roham utolsó 100 m-ein, ahol a hagyományos tüzérség a saját erőik veszélyeztetése nélkül már nem támogathatta a támadást. Emellett fontos szerepet kaptak a páncélelhárításban is. 1942-től a német gyaloghadosztályokhoz egy-egy rohamtüzérszázadot rendszeresítettek.

40 A német hadosztályok páncélelhárító alakulata. 1942-ben jellegzetes fegyvere az elavult harckocsi alvázára épített nagy teljesítményű páncéltörő ágyú volt. A nyitott küzdőtérben elhelyezett kezelőket csak egy vékony páncél mellvéd védte a gyalogsági lövedékek és repeszek ellen. E mozgékony harcjárművek általában tartalékként a hadosztályparancsnok közvetlen rendelkezésére álltak, aki szükség esetén gyorsan az ellenséges harckocsi által leginkább veszélyeztetett helyekre csoportosíthatta át őket.

41 Az ellenség vakítására, illetve a saját csapatok leplezésére ködgránátot lövő 10 cm-es 40 M. hátultöltős aknavető. A német hadosztályok állományába elméletileg egy-egy ködvető osztag tartozott. 1942-re a ködvetőkhöz nagy teljesítményű repeszgránátokat is rendszeresítettek, így a gyalogság közvetlen tűztámogatására is alkalmassá váltak. 1942/43. fordulóján a 2. hadsereg gyalogezredeinek kísérő útegeit akarták a német 10 cm-es 40 M. ködvetőkkel felszerelni. A személyzet kiképzése az átadott német vetőkkel 1943 január elején a front mögött meg is történt, de a szovjet átörös miatt rendszerbe állításukra már nem került sor. A vetőket a 2. magyar hadsereg hazatérésekor vissza kellett adni a németeknek. Gyakran nevezték ködvetőnek a szintén a Wehrmachtnál rendszeresített hatsövű 10, illetve 15 cm-es sorozatvető reaktív aknavetőket is.

42 Utalás Keitel tábornagy budapesti ígéretére, mely szerint a németek a kivonuló magyar hadosztályokat a német hadosztályok színvonalára emelik. OL Filmtár, Szálasi és társai népbírósi pere 7887. tekerés.

Különösen érzékeny hiány mutatkozott a 2. hadsereg felszerelése után gyalogsági puskákban. Ez a hiány úgy keletkezett, hogy a partizánveszély miatt valamennyi hadtest-, illetve hadsereggel közvetlen alakulatot (vonatsapokat, intézetek), amelyek a tervek szerint csak pisztollyal voltak felfegyverkezve a rendszeresített puskával kellett felszerelni, éppen úgy, mint a megszálló hadosztályok hadtápalakulatait és intézeteit. (a 6. o. vége)

A puskahiány különösen a kiképzésre van káros hatással. A magyar honvédség eddig csak nehézfegyverekkel volt hiányosan kiképezve, mostantól azonban a gyalogsági fegyverekkel való kiképzés is csak a legszükségesebb mértékben lehetséges. E kérdésben részünkről semmilyen kiutat nem látunk, mert a magyar hadvezetésnek semmilyen szabad puskagyártási kapacitás nem áll rendelkezésre, mivel azt teljesen átengedtük a német hadseregeknek.⁴³

Hogy mégis valamilyen megoldást találjunk, kértük a német hadvezetést, hogy évi 100 000 darabos puskagyártó kapacitásunknak legalább egy részét adja vissza. Eddig kiegészítésként, visszaszolgáltatás kötelezettsége mellett 30 000 puskát kaptunk (a németektől – B. A.).

Ezért kellett az utolsó két megszálló hadosztály felállításakor a német hadvezetéstől puskákat kérnünk.⁴⁴

Ma az a helyzet, hogy a magyar hadsereg egy világháború közepén csaknem puskagyártás nélkül áll, ami jól bizonyítja felszereltségünk szomorú állapotát. Ilyen körülmények közt el lehet képzelni, hogy fegyverzet tekintetében hogy néznek ki a magyar honvédség visszamaradó részei, nem beszélve arról, hogy közben a 2. tábori hadseregeknek is pótlást kellett küldeni, amely az egész honvédség általános felfegyverzésének gyorsítására irányuló törekvéseinket visszavetette.⁴⁵ (a 7. o. vége)

Mivel az eljövendő hadművelleti szakaszban további és sajnos még nagyobb veszteségekre kell számítanunk, haderőnk tervezett felfegyverzése az előirt időpontra, azaz 1944 elejére is problematikus marad és kérdéses, hogy mikor és milyen mértékben lesz befejezhető.

Az eddigi tapasztalatok alapján az a benyomás alakult ki, ahhoz, hogy a 2. hadsereget korszerű színvonalra emeljük az egész honvédség erőforrásait igénybe kell vennünk. A hadszíntéren levő 2. hadseregen kívül egy másik, a mai értelemben vett ütőképes hadsereg felállítása teljesen illuzórikusnak látszik, ameddig a keleti hadszíntéren veszteségteljes harcokkal számolhatunk és számolnunk is kell.

Természetesen kiképzésünket a fenti fegyverhelyzet minden szempontból rendkívül hátrányosan érinti. A magyar haderő általános képzettségi fokánál figyelembe kell venni továbbá, hogy a kiképzést a békeszerződés nyomása alatt csak a legnagyobb nehézségek mellett végezhetjük. Ameddig az úgynevezett kisantant fennállt, a magyar honvédség minden megmozdulását a legnagyobb gyanakvással kísérte. Ilyen körülmények közt egy tervszerű és alapos kiképzés vagy felfegyverkezés kizárt volt. (a 8. o. vége)

Csak amikor a Német Birodalom nagyszerű felemelkedése következtében a nemzetközi erőviszonyok megváltoztak – tehát 1936-tól –, foghattunk alaposabb és tervszerűbb kiképzéshez. Fokozatosan bevezettük a kétéves szolgálati időt és megkezdjük az addig kiképzetlen elmaradt korosztályok kiképzését. Ettől az időponttól korszerűsítettük és alakítottuk át fegyver- és lőszerkészletüket, valamint ekkor kezdődött egy új gyalogsági puskagyártása.⁴⁶

A rövid idő, továbbá a fegyverzet, a kiképzési eszközök, az öltözet és a kiképző személyzet (tiszték, tiszthelyettesek) hiánya nem tették lehetővé az átfogó munkát. Teljes emberanyagunk kiképzése azonban még gyorsított ütemben sem sikerült, most is vannak korosztályok, amelyeket még nem tudunk kiképezni. Ehhez jön még, mint nehezítő körülmény a visszatért területek hadkötelese-

⁴³ A szöveg mellett ceruzával: „Leállítani!” 1941-ig Németország a magyar ipartól 100 darab légvédelmi géppuskát ezekhez 1 millió gránátot, közel 1 millió gránátgyújtót, 14 400 könnyű géppuskát, 50 000 pisztolyt és 60 000 puskát rendelt. 1942-től fokozott ütemben folytak Németország számára a hadianyagszállítások. A német hadsereg számára lekötött ipari kapacitással a magyar hadvezetés nem számolhatott, azt a Németországnak végzett, ha tetszik kényszerű szolgáltatásnak tekintette. A Németországnak végzett ipari tevékenységről l. részletesebben *Dombbrády Lőránd: A magyar gazdaság és hadfelszerelés 1938–1944.* Bp., 1981. 66–76. o.

⁴⁴ 1942 végén újabb két megszálló hadosztály Ukrajnába küldéséről született határozat. Az 1. és a 201. könnyű hadosztály 1943. január 5. és 30. közt érkezett a megszállt területre. Valószínűleg ezek felszerelésére utal Szombathelyi vezérezredes. *Csima: i. m. 131. o.*

⁴⁵ Már 1942 januárjában elvi intézkedést hoztak a hadműveletekben résztvevő alakulatok hadianyagvesztéseinek pótlásáról, amelyek központi tartalékok hiányában a Huba hadrend megrendeléseiből való elvonással kell fedezni. Ezért sürgették a szállítási határidők előrehozatalát. *III. HM. 23. M. 6. k. – 1942.*

⁴⁶ A 35 M. ismétlőpuska, a 95.31 M. hegyes töltény lövésére átalakított Mannlicher-puska Magyarországon gyártott, forgó zárfejes változata.

inek átképzése.⁴⁷ Sajnos ennek a legénységnek egy részét⁴⁸ megbízhatatlansága miatt csak kis százalékban lehet a harcoló alakulatokhoz beosztani.⁴⁹

A tömeges kiképzés mellett a kiképzés minőségét nem tudtuk a kornak megfelelő színvonalra hozni sem a legénységnél, sem a vezetésnél. (a 9. o. vége)

Sajnos a gyorsított kiképzés következményei 1942 nyarán a 2. hadseregnek az orosz hadszíntéren vívott ütközeteiben és csatáiban nagyon hátrányosan mutatkoztak meg. Ehhez jött az is, hogy a német részről kiutalt fegyvereket⁵⁰ csapataink túl későn, röviddel a kiszállítás előtt kapták meg, így ezekre a kiképzés nem történhetett meg. Ennek következtében sem a katona, sem a parancsnok nem bízott ezekben az ismeretlen fegyverekben. A nehézfegyvereknek ez a magyar hadseregben sohasem látott tömege, amelyről álmodni sem mertünk, a megfelelő gyakorlati képzés hiányában csak-nem agyonnyomta a zászlóaljparancsnokokat. Ha az egyszerű katona nem bízott az általa nem ismert fegyverben, úgy a parancsnok, különösen a zászlóaljparancsnok, kellő gyakorlat nélkül nem tudta alkalmazni a nagyszámú gyalogsági nehézfegyvert. A szorgos elméleti kiképzés ellenére sem lehetett elérni, hogy az emberek a gyakorlatban ezeket a fegyvereket hozzáértéssel és szakszerűen használják.

Most, a 2. hadsereg kiszállítása után a kiképzés terén továbbra is problémák előtt állunk. Vannak pöttek, ahol a szükséges puskáknak csak 25%-a áll rendelkezésre. 1000 emberre pedig csak 1-2 aknavető és ugyanannyi páncéltörő ágyú jut. Természetesen csak 8,1 cm-es aknavető és 37 mm-es páncéltörő ágyú. Csak most kapunk majd (10. o. vége) a német hadvezetéstől kiképzési célokra 6 darab 75 mm-es páncéltörő ágyút.⁵¹ Ezekkel az elavult fegyverekkel (a 37 mm-es páncéltörő ágyúkra utal – B. A.) az újoncokat képezzük majd ki, valamint azok a póttartalékosok,⁵² akik eddig csak nyolchetes kiképzésben részesültek, kapnak majd utánképzést, hogy a korszerű követelményeknek valamelyest megfeleljenek.

Emellett mind a pótalakulatoknál, mind a csapattesteknél nyomasztó ruhahiány érezhető. Néhány helyen az emberek polgári ruhában vonulnak ki gyakorlatra. Az ágyneműhiányra jellemző, hogy helyenként minden két emberre csak egy takaró jut, amellyel az egyik takarózik, a köpenyét pedig kölcsön adja a bajtársának, hogy az két köpennyel takaródzhasson. A lábbelik hiánya is nagyon kellemetlenül érezteti hatását, ugyanis a bakancsok legnagyobb része javításra szorul vagy teljesen hiányzik. Nemrégén 250 000 pár bakancsot küldtünk ki utánpótlásként a 2. hadseregnek, hogy minden embernek legyen tartalékbakancsa. Hogy a fenti körülmények milyen hátrányosan érintik a kiképzést nem kíván további magyarázatot.

Az orosz harctérre nem küldhetünk kiképzetlen, vagy hiányosan kiképzett embereket. A 2. hadsereg felállításakor és annak pótalakulatainál is a legjobban kiképzett legénységet vettük igénybe,⁵³ minden ember 42 év alatti és (a 11. o. vége) egy- vagy két éves szolgálattal rendelkezik, de legalább fél éves szolgálati időt tudhat maga mögött. Ez legénységi állományunknak mintegy 35%-át teszi ki.

47 A Felvidék, a Kárpátalja, Erdély és a Délvidék részeinek visszacsatolása után a csehszlovák, a román és a jugoszláv hadseregben szolgált hadköteleseket soron kívül behívták, hogy a magyar vezényleti nyelvre és a honvédség által használt fegyverekre átképezzék őket. Ez további erőket vont el az amúgy is szűkös kiképző személyzetből.

48 Eredetileg a szöveg az összes átképzett – főleg nemzetiségi – legénységet megbízhatatlannak nevezi: „Diese Mannschaft wegen seiner Unverlässigkeit...”

49 A nemzetiségiek katonai szolgálatát 1942-ben szabályozták véglegesen. A honvédség 1942/1943. évi szervezéséről kiadott rendelet kimondta, hogy a honvédség úgynevezett védett alakulatainál – határvédelmi erők, erődalakulatok, légierő, ejtőernyős- és híradócsapatok, valamint páncélos-, gépkocsizó lövész- és huszáralakulatok – nemzetiségi sorlegénység egyáltalán nem maradhat szolgálatban, míg a nem védett alakulatoknál a fegyveres szolgálatot teljesítő legénységnek legfeljebb a 20%-a állhat megbízható nemzetiségiekből. A többi szlovák, ruszin, román, szerb és horvát hadköteles munkaszolgálatlalt tesz eleget hadkötelezettségének. HL HM. 42.000/eln. 1. a. – 1942.

50 L. a 33. számú lábjegyzetet.

51 75 mm-es 40 M. német páncéltörő ágyú, amelyet 1941 végétől rendszeresítettek a Wehrmachtnál. Kifejlesztését az tette szükségessé, hogy az 50 mm-es és az annál kisebb űrméretű páncéltörő fegyverek nem voltak elég hatásosak a legújabb szovjet harcokocsikkal szemben.

52 Az olyan hadköteleseket nevezték így, akik a trianoni békeszerződésnek a honvédség létszámát korlátozó rendelkezései miatt tényleges katonai szolgálatot nem teljesíthettek, csupán nyolchetes gyalogsági alakiképzésben részesültek.

53 Egyes kutatók véleménye szerint a magyar hadvezetés a 2. magyar hadsereg felállításakor arra törekedett, hogy a mozgósítás minél kisebb mértékben érintse a honvédség szempontjából legértékesebb korosztályokat. Ennek meg megfelelően a hadszíntérre kivonuló, tényleges szolgálatát teljesítő sorállomány nem haladta meg az egész honvédség sorállományának 20%-át. A mozgósított alakulatok az érvényes hadrend szerinti tartalékállományuknak csak a felét vehették igénybe. A fennmaradó hányadot alig háromhónapos kiképzésben részesült póttartalékosokból állították össze. *Dombrády*: A magyar gazdaság... i. m. 105. o.

Miután a legjobban kiképzett fiatalabb évfolyamokat igénybe vettük, kiegészítésre csak a 8 hetes kiképzésben részesültek, illetve az idősebb korosztályok maradnak, amelyek egy korszerű háborúban alig használhatóak; a legénységi állomány tekintetében a fentiek alapján megállapíthatom, ahhoz, hogy a 2. hadsereget súlyos veszteségei ellenére is hadra fogható színvonalon tartsuk, az egész háttország teljesítőképességét igénybe kell vennünk.⁵⁴ Különösen a tisztek és tiszthelyettesek pótlása ütközik nagy nehézségekbe annak ellenére, hogy ezek képzését minden eszközzel siettetjük.

Semmilyen körülmények közt sem gondolhatunk arra, hogy a 2. hadseregen kívül további ütőképes korszerű seregtesteket állítsunk fel. Figyelembe véve kiképzési- és fegyverzeti helyzetünket és tekintettel tábori hadseregünk és a megszálló erők utánpótlási igényeire, itthon csak olyan alakulatokat állíthatunk fel, amelyek csak olyan ellenség ellen tudnának harcolni, amely a korszerű képzettség, felszereltség és fegyverzet tekintetében éppen olyan elmaradott, mint mi.

Ilyen körülmények közt nem lehet számszerűleg megmondani, hogy mikor (12. o. vége) és hány seregtestet⁵⁵ tudunk felállítani. Ha a 2. hadseregnél nagyobb veszteségek következnének be, vagy ha az ellenséges repülőkhadiipari üzemeinket és vállalatainkat tartósan bombáznák, haderőnk tervezett felszerelése felettébb kérdésessé válik.

A terv, mint azt fent említettem az, hogy 1944 elejére haderőnk itthon maradt részeit kiképzés és felszereltség tekintetében a 2. hadsereg szintjére emeljük. Ehhez mindenekelőtt az alakulatok rendezése szükséges, amely már folyamatban van. A megszálló hadosztályok, majd a 2. hadsereg felállítását követően a csapatok mind kint (a hadművelési területen – B. A.), mind itthon szervezetenként heterogén zászlóaljokból és ütegekből állnak. Ugyanis akkor (a megszálló erők, illetve a 2. hadsereg felállításakor – B. A.) amennyire lehetséges volt az egész országot egyenlő arányban akartuk megterhelni, hogy a mezőgazdasági munkák nehegy kárt szenvedjenek.⁵⁶

Hadrendünkkel kapcsolatban még az alábbiakat szeretném megjegyezni:

Már az első oroszországi harcokban kidomborodott és a későbbi Don menti csatákban bizonyossá vált, hogy a 6 zászlóaljas és 7 üteges hadosztálytípus, azaz az úgynevezett „könnyű hadosztály” az orosz hadsintér követelményeinek, sőt általában az önálló hadműveletek végrehajtására szóba jövő seregtestekkel szemben támasztott követelményeknek nem felel meg. Ezért azon a nézetem vagyok (a 13. o. vége), hogy amint a körülmények megengedik a magyar honvédséget rendszer, azaz 9 zászlóaljból és legalább 9, sőt ha lehet 12 ütegből álló hadosztályokká szervezzük át.⁵⁷

54 A 2. magyar hadsereg személyi veszteségeinek pótlásáról Szombathelyi vezérezredes a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács 1942. október 8-i ülésén így nyilatkozott: „A 2. hadsereg ütőképességének biztosítása érdekében feltétlenül szükséges a személyi veszteségek pótlása. Az anyaországi helyzet mérlegelésével a pótlás nagyságát csak a legszükségesebb mérvben, azonban a hadsereg ütőképességét lényegesen még nem befolyásoló legkisebb számban igyekeztem megállapítani. Ezt a megfontolást alapul véve javaslatot tettem a Honvédelmi Miniszter Úrnak az október végéig még várható veszteségeket is beszámítva, tehát összesen 1350 fő tiszti és 37 000 fő legénységi veszteség 55%-ának, azaz 650 fő tisztnak és 20 000 fő legénységnek mielőbb való kiküldésére. E pótlás kiküldésére a legfelsőbb jóváhagyást mielőbb meg kell kapnom, különben a pótlás – amelynek a harctéren még átképzésen kell átítesnie – túl későn kerül az arcvonalba.” A vezérkar főnöke egyébként ekkor még nem számolt nagyobb veszteségekkel a tél folyamán. Így tavasszal a kisebb arányú pótlásokat az 1942 őszén bevonult újonccokkal kívánta megoldani. HL VKF. 19. szn. éln. 1. – 1942. A vkf. 1942. okt. 8-i beszéde.

55 Az eredeti szövegben: „Operationseinheit”, azaz önálló hadművelet végrehajtására alkalmas magasabbegység, korabeli szóhasználattal seregtest. A legkisebb seregtestnek tekintett alakulat a dandár, illetve a hadosztály volt.

56 A 2. hadsereg felállításakor a Minisztertanács kívánsága az volt, hogy a mozgósításra kerülő három hadtest alakulatainak személyi állományát ne csak a hadtestek illetékességi területéről, hanem az egész országból egyenletesen arányban hívják be. Így egy, a hadrendben nem szereplő, egy feladat végrehajtására összeállított hadsereg frontra küldésére került sor. A kivonuló hadseregbe beosztott III., IV. és VII. hadtest közül hadrendileg csak az utóbbi tartozott a 2. hadsereg kötelékébe. A mozgósított hadtestek 3-3 hadosztályából csak 2-2 volt saját, harmadik hadosztályukat az itthon maradó hadtestektől kapták. A kivonuló gyalogezredek zászlóaljai közül legalább egy gyakran szintén idegen ezredbeli volt. Előfordult az is, hogy egy ezredtörzs, mint például az 52. gyalogezredé három idegen zászlóaljat kapott. A 2. hadsereg felépítéséről l. bővebben Szabó Péter: i. m. 15., 24–27. o. A megszálló dandárok, illetve hadosztályok összeállítása is hasonló elgondolások alapján történt. csak 1943-ban egy nagy átcsoportosítás után kapták vissza a megszálló erők ezredei eredeti zászlóaljaikat.

57 Az átszervezés az 1943/1944. szervezési évben megtörtént. A honvédség 27 könnyű hadosztályából 8 háromezredes gyaloghadosztályt állítottak fel, hadosztályonként 4 tüzérszázallyal, azaz 12 üteggel. A gyaloghadosztályok seregredeinek gyengébben felszerelt ikeralakulataiból 8 úgynevezett tartalék hadosztályt szerveztek, szintén 3 gyalogezreddel, de csak 9 tüzéruzzal. A 27. könnyű hadosztály kétezredes seregtest maradt.

A fent jelzett időpontra (1944 tavaszára – B. A.) szeretnénk páncélos- és lovashadosztályunkat felállítani,⁵⁸ a hegyi dandárt átfejezve. Ennek, valamint egyéb szervezési célok elérésének érdekében kénytelenek vagyunk I. hadtestünket fokozatosan igénybe venni és végül megszüntetni.

Légierőnk gyenge felszereltségét nem akarom ecsetelni,⁵⁹ mert az a német hadvezetés előtt is nagyon jól ismert. Hogy az év végére felépülő repülőgépgyár⁶⁰ átadásával ezen a téren javulás várható, szintén tudott.

Sajnos légharításunk, elsősorban a repülőgépek hiánya miatt, teljesen elégtelen. Továbbá légvédelmi tűzérőnk egy része kis űrmérete,⁶¹ éjszakai légharításunk pedig a fényszórók, az éjszakai vadászok, valamint az éjszakai irányító berendezések hiánya miatt nem áll a helyzet magaslatán. Ezek következtében légvédelmünk a modern repülőgépekkel és az éjszakai légitámadásokkal szemben hatástalan, ami adott esetben (rendszeres bombatámadások esetén – B. A.) az ipar teljesítményére igen súlyos és hátrányos hatással lenne. (a 14. o. vége)

Vigasztalan gépjárműállományunk helyzete is. A tehergépkocsik, motorkerékpárok és vontatók (a hadrendben feltüntetett – B. A.) kellálladékkal szemben 80%-os hiányt mutatnak. A fenti hiányok utángyártással való megszüntetésére alig van remény, mivel hazai iparunk a szükségletek csak egy kis töredékének, és csak egyes járműfajták előállítására képes, a Németországból megrendelt anyagok szállítása pedig teljesen bizonytalan.

Íme ez jelenlegi helyzetünk, ami a számok és az alakulatok mennyisége ugyan nem mutatnak be tökéletesen, de mégis bepillantást engednek azokba az elnyomatás éveiből eredő nehézségekbe, amelyekkel a magyar honvédség még ma is küzd, s amelyek legyőzése elsősorban iparunk teljesítőképességétől és a gazdasági helyzettől függ.

Ilyen körülmények közt Magyarország egy külön háborúra, amelyről oly szívesen beszélnek⁶² nem is gondolhat. Mi nem akarunk senkit megtámadni. Egyáltalán nem gondolunk erre. Elég teendőnk van avval, hogy kiszélesedett határaink közt berendezkedjünk.

58 1944 tavaszára az 1. lovashadosztály és a 2. páncélos hadosztály a hadrendben előírt létszámmal és felszereltséggel hadra készen állt. Az 1. páncélos hadosztály felszerelése teljes erővel folyt, de a hadrend szerinti feltöltöttségét 1944 augusztusáig nem érte el.

59 1942-ben a m. kir. Légierő állományában az alábbi elavultnak tekinthető, főleg olasz eredetű harci gépek voltak: vadász: Reggiane Re-2000 „Héja”, bombázó: Caproni Ca-135, közelfelderítő: Heinkel He-46 és WM 21 „Sólyom”, távolfelderítő: Heinkel He-70K és Heinkel He-111. A magyar légierő a földi csapatok közvetlen támogatására alkalmas géptípussal egyáltalán nem rendelkezett. A magyar honi és kivonuló vadászterek standard gépe, a „Héja” két 12,7 mm-es géppuskájával, gyenge védetségével és nem a legjobb repülési tulajdonságaival alkalmatlan volt a szövetségesek nagy magasságban repülő, 6–10 géppuskával védett, vadászoktól kísért stratégiai bombázói leközdesére. A magyar légierő gépei a keleti fronton sem feleltek meg a követelményeknek, ezért Szombathelyi vezérezered 1942 őszén a német főhadiszálláson tett látogatása alkalmával a folyamatban levő magyar repülésfejlesztési tervektől függetlenül a „magyar légierők sürgős kifejlesztésére és tavasszal az orosz hadművelési területen való alkalmazására” 2 vadász-, 1 zuhanóbombázó-, 1 bombázó és 1 közel-, illetve távolfelderítő-század anyagát kérte a németektől. 1943 tavaszán és nyarán a fronton levő magyar repülő 2 századnyi modern Messerschmitt Me-109F vadászt, 1 század Junkers Ju-87D zuhanóbombázót, 1 század Junkers Ju-88A bombázót, 1 század Junkers Ju-88D távolfelderítőt és 1 század Focke-Wulf Fw-189 közelfelderítőt kaptak. Az 1942/1943-ban a fronton levő magyar repülőalakulatokra vonatkozólag lásd bővebben *M. Szabó Miklós: Az 1. repülőcsoportharcrai 1942-ben.* HK 4/1985; *M. Szabó Miklós: A m. kir. 2. repülődandár harci alkalmazása 1943-ban.* HK 1/1987; *Winkler László: A magyar repülés története.* HL Tgy 3327.

60 Utalás az 1941 június 6-án aláírt német-magyar repülőgépgyártási szerződésre. A megállapodás 900-900 darab Messerschmitt Me-109F vadász és Messerschmitt Me-210 romboló, illetve 4298 ezekhez szükséges DB-605 repülőgépmotor gyártásáról szól. A tervezet szerint a rombolókból 280, a vadászokból 240 és a motorokból 1066 darab volt a magyar részesedés. A repülőgépek gyártásával a Weiss Manfréd gyár beruházásával a Szigetszentmiklóson létesítendő Dunai Repülőgépgyárat, illetve a jelentősen kibővítendő győri Magyar Wagon- és Gépgyárat bízták meg. A motorok gyártása a Weiss Manfréd Repülőgépgyár és Motorgyár feladata lett. A sorozatgyártásnak a tervek szerint 1943 tavaszán kellett megindulnia és az év végéig felütnia. L. bővebben *Dombrády: A magyar gazdaság...* i. m. 81–88. o.; *Kovács Lajos: A Dunai Repülőgépgyár Rt. története. Üzemtörténeti füzetek.* 11. Budapest, 1985.

61 A magyar légvédelmi alakulatok fegyverei közül a 40 mm-es 36 M légvédelmi gépágyú 3000 m-es hatásos lötvolságával főleg a csapatlégvédelem eszköze volt. A honi légvédelem gerincét képező 8 cm-es 29 M légvédelmi ágyú űrméretét tekintve nagyjából megfelelt a kategóriájába tartozó német, illetve szovjet légvédelmi ágyúknak (8,8 cm, ill. 8,5 cm), azonban 6 km-ig hatásos magassági tűzhatásával a kitűnő magyar löelemképző eljárás ellenére sem volt mindig veszélyes a gyakran 6 km-nél magasabb repülő szövetséges bombázókra.

62 Utalás Románia azon vádjaira, hogy Magyarország azért nem vesz részt teljes haderejével a szovjet elleni háborúban, mert Dél-Erdély lerohanására készül.

De mi kerülhetünk olyan helyzetbe, hogy minket támadnak meg mégpedig délkeletről, a Balkán felől. Ebben az esetben minden rendelkezésünkre álló fegyverrel harcolni fogunk. A leggyatrább fegyver sem marad akkor felhasználatlanul és a legrosszabb fegyvert sem hagyjuk majd parlagon heverni. Nem akarjuk, hogy (a 15. o. vége) 1918 visszatérjen, amikor egy ellenséges világ közepén eldobtuk a fegyvert.

A fentiek alapján a következőképpen ítélem meg a helyzetet:

Az ellenséges hatalmak, név szerint az angolok és az amerikaiak olyan helyzetben vannak, hogy Egyiptomban és a Közel-Kelet térségében fokozatosan jelentős erőket gyülekeztethetnek. Arra számítok, hogy a térségben tavaszig elegendő haderő gyűlik össze ahhoz, hogy a tengelyhatalmak ellen új frontot nyissanak. Az új hadművelleti terület véleményem szerint a Balkán lesz. Hogy Törökországgal együttműködve, vagy Törökországon át vonulnak, vagy tengeri szállítással Törökország mellett szállnak partra, az különböző tényezőktől, nevezetesen a szükséges hajótétől függ; ugyanúgy a partraszállás helye is. Mivel az angolok szívesen nyúlnak vissza korábbi sémákhoz, feltételezem, hogy a partraszállás helyét ismét Szalonikinél, vagy Szaloniki térségében kell keresnünk, természetesen csak akkor, ha a szükséges hajótér rendelkezésükre áll.

Megítélésem szerint (a szövetségesek – B. A.) a Balkánon a következő helyzetet találják majd:

1. Egy velük szemben barátságos Görögországot, amely a tengelyhatalmakkal szemben abszolút ellenséges érzelmű, bár pillanatnyilag még nem tehet ellenük semmit.

2. Egy belülről megosztott Bulgáriát, amely ha nem is angolszász orientációjú, de mint szláv, oroszbarát és kommunizmussal fertőzött, ezért Oroszország ellen nem harcolna. (a 16. o. vége)

3. Románia magatartására most nem szeretnék kitérni. Azonban rá kell mutatnom, hogy az angolszász hatalmakkal szemben mindig is fennálló szimpátiája még most is teljes mértékben megvan. Mindenesetre úgy vélem, hogy Anglia vagy Amerika ellen nem, vagy csak alig harcolnának, mint ahogy a szerbek ellen sem, legfeljebb Bulgária ellen. Egyébként ami propagandájukat illeti, nem csak ellenünk irányul.

4. Horvátország nagy belső nehézségekkel küzd, politikailag abszolút nem egységes és katonailag sem konszolidált.

5. Olaszország haderejét és figyelmét a (számára – B. A.) életfontosságú Földközi-tengeri térség köti le. Egyébként is a balkáni hadszíntérhez szükséges keménység hiányzik az amúgy nagyszerű olasz hadseregből.

A fenti helyzet következtében a háború egy partraszállás után hamarosan határaink előtt állhat, pontosan úgy, ahogy ez 1918-ban történt. Annál is inkább, mert most létezik egy olyan aktív tényező, amely a háború folyását meggyorsíthatja és ez a Mihajlovics⁶³ vezette szerbség. Bár Mihajlovicsnak hadművelleti értelemben vett katonai ereje nincs, de mindazonáltal olyan helyzetben van, hogy harcolhat és képes – s ilyen kétségből a Balkánon túl sok van –, hogy kivel tart.

Ha Törökország együttműködik,⁶¹ minden kétség gyorsan eloszlaná, különösen az, ami Bulgáriát illeti. (a 17. o. vége)

Egy szóval Délkelet-Európában nyitva áll egy kapu, amelynek elreteszelésére egy keleten mért győzelmes csapás nem elegendő, jóllehet a keleti front tartása a további sikeres hadviselés sine qua non-ja.

Arra számítok, hogy tavasszal az ellenség megjelenik ebben a nyitott kapuban. Ezzel a háború közvetlenül déli határainkhoz ér és kénytelenek leszünk itt is harcolni. Evvel a harccal kapcsolatban nincsenek illúzióink. A Balkánon Bulgáriától eltekintve nincsenek barátaink, csak ellenségeink. A szerbek, a románok ellenségesen állnak velünk szemben, és az angoloktól és az amerikaiaktól sincs mit remélnünk. Magyarország egyetlen lehetősége a tengelyhatalmak oldalán való kitarásban van.

Hogy tavasszal Magyarországon milyen haderő állhat rendelkezésre, ez az a kérdés, amelynek tisztázása a német vezérkarnak is a legnagyobb érdeke. A fentiekben ezért adtam képet felszereléségi helyzetünkről. Ebből kitűnik, hogy a legkedvezőbb esetben is alig lesz valamink, különösen akkor, ha keleten veszteségteljes harcok lesznek és ha hadiipari berendezéseink ellen tartós légitámadásokat intéznek.

63 Mihajlovic, Dragojub (Drazsa) (Ibanyica, 1893. 04. 27 – Belgrád, 1946. 07. 17.) jugoszláv tábornok. Jugoszlávia német lerohanása után 1941 májusától a szerb nacionalista fegyveres ellenállás, a csetnik mozgalom vezére. 1942. 01. 12-től a londoni jugoszláv emigránskormány hadügyminisztere. Mihajlovic csetnikjei harcban álltak a Tito vezetése alatt álló kommunista partizánokkal is, ezért fegyverszünetet kötött a németekkel. Tekintélye mind otthon, mind külföldön csökkent. A szövetségesek, akik egyre inkább Tito partizánjait támogatták 1944 májusában lemondatták miniszterségéről. Jugoszlávia felszabadulása után illegitátsba ment. 1946 márciusában elfogták, halálra ítélték és kivégezték.

64 „Wenn die Türker mittut...“ A szövegből nem derül ki pontosan, hogy Törökország részéről a szövetségesekkel vagy a tengelyhatalmakkal való együttműködésre gondol a szerző. Valószínűleg az előbbiről van szó.

Talán nem ez a megfelelő alkalom – amikor Németország maga is súlyos harcot vív –, hogy Magyarország támogatásának gondolatát felvessem. Mégis felmerül a kérdés, vajon nem érdeke-e a Német (a 18. o. vége) Birodalomnak is, ha Délkelet-Európának ebben a nyitott kapujában tavasszal egy erős, vagy legalábbis egy erősebb Magyarország állna. Ehhez azonban erőket kéne átcsoportosítani hozzánk, hogy mi közös érdekeink – amelyekkel mi, magyarok és németek sorsszerűen össze vagyunk kötve – biztos támaszaként állhassunk. Mindig hittem és minél tovább tart a háború, annál jobban meg vagyok róla győződve, hogy ennek a háborúnak a végén, miként 1918-ban is, csak a magyar és a német katona harcol majd megbízhatóan. Ebben a meggyőződésben és a német, valamint a magyar katonába vetett szilárd hitben úgy vélem, hogy a balkáni veszélyt is megszüntethetjük, amennyiben azt kellő időben és kellő egyetértéssel kezeljük.